

**ASPECTE PRIVIND EVOLUȚIA
NORD-ESTULUI MUNTENIEI ÎN SECOLELE II - XI d. Hr.
CONSIDERAȚII BAZATE PE ANALIZA UNOR
DESCOPERIRI FORTUITE DIN JUDEȚUL BUZĂU**

dr. EUGEN - MARIUS CONSTANTINESCU

Considerațiile de față sunt rezultatul prelucrării câtorva obiecte, în special vase din ceramică, aflate în colecțiile Muzeului Județean Buzău. Descoperite întâmplător, acestea au ajuns în muzeu în perioada 1976 - 1990. Ele provin din medii arheologice diferite cultural - cronologic și, în toate cazurile, sunt descoperiri unice, nefiind însoțite de alte obiecte. Cu o singură excepție¹, condițiile de descoperire au fost consemnate numai pe baza descrierilor făcute de descoperitori sau de ultimii deținători, uneori la intervale lungi de timp după apariția pieselor. Prin caracteristicile proprii, fiecare din obiectele cercetate este unicat în colecția muzeului, ceea ce sporește interesul științific și justifică prezentarea lor. Coroborate cu alte descoperiri și informații, datele furnizate de aceste obiecte permit o aprofundare a cunoașterii unor evenimente istorice care s-au desfășurat în nord-estul Munteniei, uneori implicând și teritoriile învecinate, în perioada, bogată în procese și evoluții, din secolele II - XI d. Hr.

*
* *

În anul 1952 sau 1953 (?), cetățeanul D. Mihăescu, *sleind* o fântână din gospodăria sa, situată în Buzău, pe strada Transilvaniei la nr. 98 (colț cu strada Penteleu, în partea veche a "orașului de sus"), a descoperit un urcior cu o toartă. În mai 1980, cele două fiice moștenitoare ale descoperitorului au donat muzeului vasul respectiv, împrejurare în care am căutat să stabilim condițiile descoperirii. Conform declarației donatoarelor, *fântâna era foarte veche, nimeni nu știa când a fost săpată*, iar la cutremurul din 1977 s-a prăbușit și, pentru a evita posibile accidente, a fost complet astupată. Între 1977 și 1980, pe locul respectiv s-a ridicat o construcție, ceea ce a făcut imposibilă efectuarea unui sondaj.

Urciorul, cu o toartă, este lucrat la roată, din pastă bună, în care au fost amestecate concrețiuni sau pietricele de calcar, resturi de plante, firișoare de nisip. Culoarea este cenușie - neagră, nuanța închisă fiind datorată unui slip negru cu care au fost acoperite ambele suprafețe - interioară și exterioară - și care se păstrează mai bine pe partea superioară a vasului. Corpul este globular, gâtul cilindric, larg, ușor evazat la

¹. Excepție face urciorul de la Smeeni, ale cărui condiții de descoperire le-am putut stabili direct, ca urmare a faptului că am fost anunțat imediat, chiar în ziua în care a fost găsit mormântul.

partea superioară, gura rotundă, buza verticală, cu marginea rotunjită; fundul inelar, înalt, are forma unui picior scund evazat; toarta, din bandă lată, masivă, fixată la jumătatea gâtului și puțin deasupra umărului, este profilată de două caneluri longitudinale largi, bine conturate, iar la bază are o alveolă puternic imprimată cu vârful degetului.

Decorul este simplu: diametrul maxim este marcat de o incizie fină orizontală, la baza gâtului are un brâu lis în relief, sub marginea buzei - trei caneluri circulare, precis trasate, iar fundul - picior are la bază un brâu semirotund în relief (pl. 1 / 1 a, b, c).

Pe corpul vasului, în zona diametrului maxim, se păstrează urme de frecare produse de o sfoară sau curea din piele împletită, care, probabil, alcătuia un *ham* de suspendare, folosit la transportul vasului și la cufundarea acestuia în fântână.

Dimensiuni: $\hat{I} = 299$ mm; $D = 235$ mm; $dg = 129,5$ mm; $df = 126,5$ mm.

Număr de inventar 36.854.

Urciorul de la Buzău are bune analogii în descoperirile de la Străulești - Măicănești, punctul *La nucă*², precum și în mai multe localități din Oltenia³, toate datate în secolul II sau în secolele II - III d. Hr. În lipsa altor elemente sau indicii conexe descoperirii prezentate, acesta este singurul criteriu de care dispunem pentru datarea piesei noastre, pe care o putem, astfel, atribui secolelor II - III d. Hr.

Analizând tehnica de lucru, arderea, elementele de decor și modul cum au fost realizate, constatăm că vasul își are originea în Latén-ul geto-dacic. Cât privește forma, aceasta reproduce un tip roman, care apare relativ frecvent în mediul dacilor liberi.

Având în vedere aceste elemente, inclusiv prezența în pastă a unor pietricele și concrețiuni calcaroase, resturi de plante etc., considerăm că urciorul a fost lucrat într-un atelier local nord-dunărean, care avea o lungă tradiție și bună experiență în domeniu, fiind capabil să imite / reproducă piese de factură superioară, de import, dar nu putem avansa nici o sugestie pentru localizarea acestuia. Menționăm faptul că în perimetrul municipiului Buzău s-au înregistrat descoperiri datând din secolele II - III d. Hr. în zona de la intersecția străzilor Bucegi și Bistriței - ceramică, vârf de săgeată din fier⁴, precum și la sud - est de oraș, pe fosta movilă de la siloz, unde au fost cercetate câteva morminte și resturi ale unor complexe de locuire⁵ din perioada respectivă. Aceste descoperiri arată că în secolele II și III d. Hr. teritoriul actualului oraș Buzău era locuit de dacii liberi, situație care prezintă un real interes în contextul creat prin încorporarea unei părți din Dacia în Imperiul roman, după anul 106 d. Hr., când zona din nord-estul Munteniei, deși neîncorporată, era, totuși, atent supravegheată de armata romană.

² Margareta Constantiniu, *Un puț din secolele II - III e. n. descoperit la Străulești (București)*, în *SCIVA*, 31, 1, 1980, p. 149 - 152, fig. 1 / 1.

³ Gh. Popilian, *Ceramica romană din Oltenia*, Craiova 1976, p. 96 - 97, tip II, varianta a și pl. XLI / 434, 435; XLII / 447; XLIII / 450.

⁴ Eugen - Marius Constantinescu, *Repertoriul arheologic al județului Buzău*, mss.

⁵ V. Drâmbocianu, *Șantierul arheologic de salvare din punctul Buzău - sud*, în *MOUSAIOS*, III, 1981, p. 50 - 67

Descoperirile de la Buzău se încadrează într-o serie, alături de alte aşezări şi cimitire care au funcţionat în secolele II şi III d. Hr. în acest spaţiu, dintre care sunt cunoscute cele de la Săhăteni, Dara, Zoreşti - Valea Teancului, Izvoru Dulce - Merei⁶, Largu⁷, Luciu⁸, Gura Nişcovului - Poşirceşti⁹, Ulmeni¹⁰, Balta Albă¹¹, Bălteni¹². De asemenea, în zonă sunt cunoscute instalaţii tehnice perfecţionate pentru producerea ceramicii, cum este cuptorul de ars vase de la Izvoru Dulce - Merei¹³. Aceste descoperiri probează o densă prezenţă a dacilor liberi şi carpilor¹⁴ în spaţiul de nord-est al Munteniei, ca, de altfel, pe întreg teritoriul acestei provincii şi permit cunoaşterea situaţiei etno-politice a zonei în secolele II - III d. Hr. Nu este lipsit de importanţă faptul că în descoperirile de epocă înregistrate în judeţul Buzău nu sunt cunoscute materiale arheologice care să ateste prezenţa elementului germanic aici, iar sarmaţii sunt semnaţi doar sporadic, mai ales în zona de câmpie. Aceleaşi descoperiri arheologice arată că populaţia autohtonă de aici avea relaţii curente cu romanii care stăpâneau malul drept al Dunării şi avanpostul de la Barboşi - Galaţi şi foloseau, desigur, drumul dintre Barboşi şi Breţcu - antica *Angustia*, aflată în colţul de sud-est al Transilvaniei, în interiorul provinciei romane *Dacia Felix*. În contextul astfel conturat, procesul de romanizare a dacilor liberi şi carpilor din Muntenia, cu specială referire la Muntenia de nord-est, este nu doar un fenomen presupus, ci o realitate constatată arheologic şi prin recente descoperiri din judeţul Buzău¹⁵.

*

* *

În luna martie 1990, la Smeeni, în baza furajeră a sectorului zootehnic al fostului c. a. p. a fost descoperit un urcior cu o toartă¹⁶. A doua zi, 15 martie, la faţa locului, am constat că vasul a făcut parte din inventarul unui mormânt de înhumăţie, matur, orientat

⁶ E. M. Constantinescu, *Descoperiri arheologice din secolele III şi IV e. n. la Izvoru Dulce, comuna Merei, judeţul Buzău*, în *SCIVA*, 29, 1978, 1, p. 123 - 138. fig. 1 A.

⁷ I. T. Dragomir, în *Materiale şi Cercetări Arheologice* (mai departe *MCA*), III, 1957, p. 300 - 311; idem, în *MCA*, V, 1959, p. 475 - 483, în special fig. 5 / 3, fig. 6; idem, în *MCA*, VI, 1959, p. 497 - 503.

⁸ M. Macrea, în *APULUM*, 7, 1968, 1, p. 193.

⁹ Magda Tzony, în *DACIA*, N. S., XXII, 1978, p. 289 - 298 (inclusiv Dara).

¹⁰ E. M. Constantinescu, în *MCA*, XIV, Tulcea, 1980, p. 668 - 671.

¹¹ E. M. Constantinescu, *Un mormânt din perioada migraţiilor descoperit la Balta Albă, judeţul Buzău*, în *MOUSAIOS*, II, Buzău, 1978, p. 22 - 25.

¹² I. T. Dragomir, în *MCA*, VI, 1959, p. 503 - 506; idem, în *MCA*, VIII, 1962, p. 11 - 23; Gh. Bichir, în *SCIV*, 16, 1965, 4, p. 686.

¹³ E. M. Constantinescu, în *SCIVA*, 29, 1978, 1, p. 125 - 134.

¹⁴ E. M. Constantinescu, op. cit.; Magda Tzony, op. cit.

¹⁵ Acestea vor face obiectul altor analize, în viitor.

¹⁶ Vasul a fost descoperit de locuitorii Neacşu Ion, zis Oneţ, Togan Ion şi Radu Constantin în ziua de 14 martie 1990, în timp ce săpau un şanţ pentru montarea instalaţiei de protecţie antitrăznet a bazei furajere. În aceeaşi zi, domnul Ion Berescu, învăţător la Şcoala generală Smeeni, a anunţat Muzeul Judeţean Buzău despre descoperire. Joi, 15 martie 1990, m-am deplasat la Smeeni, unde am consemnat condiţiile descoperirii şi am preluat urciorul.

sud est - nord vest. Șanțul, a cărui săpare a prilejuit descoperirea, lat de numai 0,40 - 0,60 m, atinsese scheletul în zona toracelui și bazinului. În porțiunile nedistruse ale gropii se mai aflau, la sosirea noastră, craniul - spre sud-est, și oasele picioarelor - spre nord-vest. Groapa, de formă rectangulară cu colțurile rotunjite, avea dimensiunile 1,60 x 0,75 m. Vasul, înclinat pe direcția sud - nord, fusese depus la 0,73 - 0,74 m adâncime față de nivelul actual de călcare. Sub vas se aflaseră oasele scheletului, în stare de conservare bună; lucrătorii care săpau șanțul aruncaseră afară oasele toracelui, șirei spinării și bazinului. În umplutura nederanjată rămasă în groapă sau în pământul aruncat nu am găsit niciun alt obiect, ceea ce ne-a obligat să conchidem că mormântul a avut ca inventar numai urciorul menționat; oricum, acesta este singurul obiect recuperat.

Autorul principal al descoperirii, Ion Neacșu, ne-a spus că în anul 1978, când s-a construit primul grajd, cel mai apropiat de intrarea în sectorul zootehnic, a fost găsit un alt mormânt¹⁷, tot de înhumație, care a avut ca inventar un urciur asemănător cu cel descoperit în 1990. La aproximativ 80 - 100 m sud de locul unde se afla mormântul descoperit în 1990, există o movilă aplatisată, numită de localnici *Movila lui Miti*, pe suprafața căreia se găsesc fragmente ceramice aparținând culturii Sântana de Mureș.

Urciurul de la Smeeni, cu o toartă, este lucrat la roată, din pastă aspră la pipăit, cu nisip mărunț și paiete de mică în conținut, a fost ars neoxidant și are culoarea cenușiu-închis. Corpul este ovoidal, gâtul larg cilindric, relativ înalt, buza evazată, cu marginea rotunjită, gura rotundă cu cioc de scurgere, fundul plat, nemarcat. Toarta, din bandă simplă, masivă, este fixată pe jumătatea superioară a gâtului și deasupra umărului. Ciocul, parțial spart din vechime, ușor supraînălțat, este marcat pe marginea buzei, la punctele de formare, de două proeminente în relief alungite.

Decorul este combinat: diametrul maxim este marcat de trei caneluri late superficiale, orizontale; peste aceste caneluri, în dreptul ciocului și lateral dreapta - stânga au fost aplicate trei pastile circulare plate; între pastile, pe partea frontală a vasului, suprafața canelurilor a fost decorată cu o linie lustruită în zig-zag strâns; la baza gâtului se află un brâu crestat de linii înguste oblice, încadrat de două linii fine în relief; deasupra acestui brâu sunt trei caneluri late superficiale, a căror suprafață este completată cu câte o linie lustruită în zig-zag strâns; lateral dreapta privind dinspre toartă, pe cele trei caneluri a fost aplicată o pastilă circulară plată, asemănătoare cu cele aplicate pe corp (pl. 1 / 2 a, 2 b).

Pe suprafața vasului se observă amprente de tulpini de plante, care au fost încorporate în pastă și s-au calcinat în timpul arderii. În patru puncte dispuse cardinal puțin deasupra diametrului maxim se observă patru suprafețe polizate - materialul din suprafața peretelui, de culoare cenușiu-închis, a fost complet înlăturat prin frecare repetată, astfel încât se vede miezul peretelui, de culoare cenușiu-deschis (pl. 1 / 2 a); marginea fundului, în patru puncte corespunzând proiecției suprafețelor polizate de pe corp, a fost, de asemenea, polizată. Toate aceste suprafețe polizate

¹⁷. Mormântul a fost descoperit de către locuitorul Andrei Iordache, zis Nișcuță, dar vasul care se afla în groapă a fost văzut și de Ion Neacșu, care ne-a dat informația.

sugerează faptul că vasul a fost folosit suspendat într-un *ham* din sfoară sau piele împletită. Întreg corpul vasului este decorat cu linii lustruite dispuse vertical, distanțate între ele, mai accentuate pe jumătatea inferioară.

Dimensiuni: $\hat{I} = 362$ mm; $D = 222$ mm; $df = 145$ mm; $dg = 122$ mm.

Numărul de inventar: A 480.

Fără analogii foarte apropiate, urciorul de la Smeeni, după formă, tehnică de lucru, ardere și decor se încadrează bine în ceramica culturii Sântana de Mureș. Condițiile descoperirii, coroborate cu materialul ceramic cules de pe terenul din jur și de pe *Movila lui Miti*, precum și cu informațiile despre mormântul de înhumatie descoperit în anul 1978, indică existența în acest loc - în punctul *sectorul zootehnic* din marginea de vest a satului Smeeni - a unei întinse necropole a purtătorilor culturii Sântana de Mureș, datată în secolul IV d. Hr. Orientarea mormântului descoperit în 1990, sud est - nord vest (cea a mormântului descoperit în 1978 nu a putut fi stabilită), este similară cu aceea a mormintelor din necropola 2 de la Pietroasele - *Stațiune, sectorul social - administrativ*¹⁸. Mormintele din necropola 2 de la Pietroasele sunt datate cu monede de la *Constantius II* (337 - 361), fiind atribuite celei de a doua jumătăți a secolului IV d. Hr.¹⁹ Cu rezerva de rigoare, putem data necropola de la Smeeni - sectorul zootehnic, în aceeași etapă a culturii Sântana de Mureș, urmând ca cercetări viitoare să aducă precizările necesare.

Descoperirile de la Smeeni completează imaginea despre locuirea zonei în secolul IV și la începutul secolului V d. Hr. Menționăm că la numai 6 km spre nord-vest se află complexul de așezări și necropole din aceeași perioadă de la Gherăseni, Grindul Cremenea, în curs de cercetare²⁰, iar de-a lungul Călmățuiului, ca și în întreg spațiul de la Curbura exterioară a Carpaților, sunt înregistrate numeroase așezări și necropole care au funcționat în secolul IV și prima parte a secolului V d. Hr.²¹, unele cu ascendență în secolele II - III d. Hr.

*

* *

¹⁸ Gh. Diaconu, M. Tzony, E. M. Constantinescu, V. Drâmbocianu, *L'ensemble archéologique de Pietroasele*, în *DACIA*, N. S., XXI, 1977, p. 199 - 220 (207 - 208, fig. 11, 23, 24).

¹⁹ Idem, ibidem.

²⁰ Gh. Diaconu, *Așezarea și necropola de la Gherăseni - Buzău*, în *SCIIVA*, 28, 1977, 3, p. 431 - 457; E. M. Constantinescu, *Rezultate ale cercetărilor arheologice de la Gherăseni - Grindul Cremenea, județul Buzău privind obiectivele din secolul IV d. Hr.*, în *CARPICA*, XXIII / 2, Bacău, 1992, p. 193 - 208; idem, *Gherăseni, județul Buzău*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice* (mai departe *CCA*) 1993, Satu Mare, 1994, p. 27 / 55; idem, *Gherăseni, județul Buzău*, în *CCA 1994*, Cluj - Napoca, 1995, p. 34 - 35 / 52; idem, *Gherăseni, județul Buzău*, în *CCA 1995*, Brăila, 1996, p. 48 - 49 / 60; idem, *Gherăseni, județul Buzău*, în *CCA 1996*, București, 1997, p. 20 - 21 / 39.

²¹ Pentru situația din întreaga zonă, vezi, mai recent, E. M. Constantinescu, *Memoria pământului dintre Carpați și Dunăre. Nord-estul Munteniei și sud-vestul Moldovei în secolele IV - XI d. Hr.*, București, 1999 (teza de doctorat), cu toată bibliografia problemei, în special repertoriul descoperirilor din această perioadă.

În primăvara anului 1974, terenul din marginea de sud a satului Clondiru de Sus, comuna Pietroasele, a fost arat adânc (0,70 - 0,90 m), în vederea înființării unei plantații de viță de vie. Suprafața afectată de această arătură este mărginită spre vest de valea torentului Gârla Cazaca sau Vâjăitoarea, spre nord de gospodăriile din sat și o porțiune a șoselei Pietroasele - Sărățeanca, spre est de șoseaua Dara - Șarânga, iar spre sud se unește cu câmpia de la poalele Dealului Istrița.

În luna martie din acel an, un copil din sat a găsit, în punctul numit de localnici *Fundu Cazăcii*, situat între marginea satului și torentul respectiv, două urcioare din lut ars²², pe care le-a dus la Școala generală Șarânga, unde era elev. Câteva luni mai târziu, descoperirea ne-a fost semnalată de către doamna profesoară Maria Vâlcu. În anul următor, colectivul Șantierului arheologic Pietroasele, condus de dr. Gheorghe Diaconu, în urma unei anchete de teren, a constatat că locul descoperirii se află la circa 0,7 km est de *edificiul cu hipocaust*²³ din complexul arheologic Pietroasele. Efectuând o anchetă proprie, am aflat de la descoperitor și de la tractoristul care a arat locul că în zona respectivă s-au observat în arătura proaspătă *mai multe pete ca de cenușă*, cu suprafața de 1,5 - 3,00 mp. Cele două vase se aflau pe suprafața unei asemenea pete în momentul descoperirii, fără alte obiecte sau fragmente ceramice în jur. Niciunul dintre autorii descoperirii nu a putut preciza dacă pe suprafața acelor pete de culoare cenușie sau în jurul lor au existat oase ori fragmente de oase. La data când am controlat locul, doar cu greu puteau fi localizate mici suprafețe mai deschise la culoare printre plantele tinere de viță de vie (plantația a fost înființată încă în primăvara anului 1974). Aspectul acestor suprafețe și relațiile celor doi coautori ai descoperirii sugerează că în punctul *Fundu Cazăcii* au existat mai multe morminte, dintre care unele de incinerare. Cele două urcioare se pare că au făcut parte din inventarul unui asemenea mormânt.

a. Urcior cu o toartă, lucrat la roată, din pastă bine aleasă, fără ingrediente, de culoare cenușie. Corpul este globular, ușor turtit la partea inferioară, fundul plat

²² Vasele au fost descoperite de elevul Zăinescu Gheorghe. Descoperirea ne-a fost semnalată de către doamna Maria Vâlcu, profesoară de istorie la Școala generală Șarânga, care a predat vasele pentru colecția Muzeului Județean Buzău și ne-a furnizat primele informații asupra condițiilor descoperirii. Îi mulțumim și pe această cale.

²³ Vezi harta cu principalele obiective arheologice din complexul Pietroasele în *DACIA*, N. S., XXI, 1977, p. 199. *Edificiul cu hipocaust* a fost identificat de noi în toamna anului 1975, pe baza informațiilor primite de la locuitorul Alexandru Zaharioiu (Nea Sandu Zarioiu), din cătunul *Pe Vale*, comuna Pietroasele. Acesta participase la instalarea conductei pentru alimentarea cu apă a sectorului zootehnic al fostului c. a. p., conductă al cărei traseu intersectase *niște zidării vechi*; apa era preluată din izvorul de la Cotună, aflat sub tăpșanul *Cămălin*, din cătunul *Pe Vale*. Imediat după localizarea acelor urme de ziduri vechi, am trasat, în curtea cetățeanului Ștefan Moldoveanu, prima secțiune, S 1 T, prin săparea căreia am localizat *edificiul cu hipocaust* sau *thermele* castrului. Acesta este situat la 430 - 450 m est de colțul de sud-est al castrului și la circa 60 m vest de valea torentului Gârla Cazaca / Vâjăitoarea. Edificiul cu hipocaust era alimentat cu apă, în vechime, din același izvor de sub tăpșanul *Cămălin* (pe platoul căruia a existat o întinsă așezare neolitică Aldeni II - Gumelnița și o locuire medievală timpurie, sec. IX - XI) printr-o conductă de olane, traseul și porțiuni din aceasta au fost localizate de noi cu ajutorul mai multor locuitori care au pământ în zona respectivă.

nemarcate; gâtul cilindric, strâmt, gura trilobată cu cioc de scurgere; buza, în cea mai mare parte ruptă din vechime, are marginea simplă rotunjită; toarta, din bandă masivă, cu o nervură longitudinală asimetrică, este fixată pe jumătatea superioară a gâtului și pe umărul vasului (pl. 2 / 1, 2).

Decorul constă din caneluri, o incizie și o șampilă - marcă de olar. Astfel, la baza gâtului au fost trasate superficial patru caneluri circulare, cu un duct nesigur. Capătul inferior al toartei a fost fixat peste trei dintre aceste caneluri, întrerupându-le (pl. 2 / 2). Pe jumătatea inferioară a corpului, sub diametrul maxim, a fost trasată o canelură circulară, iar aproape de marginea fundului o incizie puțin adâncită, incompletă. Pe fund, vasul are o șampilă / marcă de olar în negativ, motivul reproducând o *crux monogrammatica* cu șase brațe înscrisă într-un cerc a cărui suprafață este tăiată de cinci linii orizontale (pl. 2 / 1 b). Șampilă este parțial deteriorată, fapt ce se poate datora fie stării instrumentului cu care a fost imprimată, fie, mai curând, folosirii îndelungate a vasului. Dispuse în triunghi, deasupra diametrului maxim se observă trei suprafețe *polizate*, rezultat al frecării repetate cu un corp nu foarte aspru - sfoară, curea etc.; în zonele respective se vede miezul ușor cărămiziu al peretelui vasului.

În general, forma ușor asimetrică și finisarea urciorului dovedesc fie grabă, fie neglijență din partea meșterului.

Dimensiuni: $\hat{I} = 180$ mm; $D = 166$ mm; $df = 104,5$ mm.

Număr de inventar: 1684 / 7659.

De tradiție foarte veche în spațiul de la Dunărea de Jos, coborând până în cultura Sântana de Mureș²⁴ și chiar până în cultura carpică, urciorul cenușiu de la Clondiru de Sus²⁵ (Șarânga), are bune analogii în complexe perioadei de debut a culturii vechi românești, cum sunt cele cercetate la Frătești²⁶ - Giurgiu, Obârșia²⁷ - Olt, Poarta Albă²⁸,

²⁴. *Ex. grația*, urciorul de la Radu Negru, Călărași, descoperit întâmplător în 1961, care aparține aspectului cultural Sultana - Spanțov, cf. Bucur Mitrea, C. Preda, *Necropole din secolul IV e. n. în Muntenia*, București, 1966, fig. 228 / 3, p. 360.

²⁵. Vasul a fost publicat, pe baza unor informații incomplete, de către Uwe Fiedler, *Studien zu Gräberfeldern des 6. bis 9. Jahrhunderts an der unteren Donau*, Verlag dr. Rudolf Habelt GmbH, Bonn, 1992, Teil 1, p. 118, nr. 25, p. 142, F VI / 4, p. 144, Abb. 29 / F VI / 4, p. 162; Teil 2, p. 451, Taf. 41 / 5. Deși îl încadrează bine în orizontul cultural - cronologic (datat în ultimul sfert al secolului VIII d. Hr., cf. Beilage 1), concluziile pe care le trage autorul privind originea, difuzarea și atribuirea etno - culturală sunt total eronate, dovedind cel puțin o slabă cunoaștere a realităților istorice din zona carpato - balcanică în a doua jumătate a mileniului I d. Hr.,

²⁶. Suzana Dolinescu - Ferche, Mihai Ionescu, în *DACIA*, N. S., XIV, 1970, p. 417 - 430, fig. 5 / 1 (p. 422), datat în secolul VIII d. Hr. prin cercel cu verigă ovală (M. 7 înhumat, copil), piesă pe care Nandor Fetich, în necropola de la Pilismarot, care are o durată mai lungă, o datează în jurul anului 740 d. Hr.

²⁷. Vezi *DACIA*, N. S., XVI, 1972, p. 162 - 188, fig. 14 / 1.

²⁸. Eugen Comșa, în *SCIV*, XII, 1961, 1, p. 109 - 111; datat între sfârșitul secolului VIII și începutul secolului X d. Hr., cu asemănări în cultura Saltovo - Maiatk.

Istria - Capul Viilor²⁹ și în mai multe descoperiri din Bulgaria de răsărit³⁰: la Razdelna și Devnia - Varna, Bdinci - Tolbuhin, Kjulevča, Novi Pazar și Kamenjak - Șumen.

Toate piesele cunoscute din descoperirile menționate sunt datate în secolele VIII - IX d. Hr. Prin analogie, urciorul de la Clondiru de Sus (Șarânga), poate fi datat în aceeași perioadă. Pentru restrângerea datării putem avea în vedere descoperirile de la Frățești - Giurgiu, datate numai la mijlocul și în a doua jumătate a secolului VIII d. Hr., perioadă care, considerăm, poate fi reținută și pentru piesa în discuție. Folosind o altă argumentație, U. Fiedler este mai restrictiv, plasând vasul în ultimul sfert al secolului VIII d. Hr.³¹, forțat, probabil, de asocierea cu celălalt urciur din aceeași descoperire.

b. Al doilea vas descoperit la Clondiru de Sus (Șarânga) este un urciur cu o toartă, lucrat la roată, din pastă aspră la pipăit, cu paiete de mică în conținut, ars oxidant la roșu - cărămiziu. Corpul este aproape cilindric, fundul plat, vag marcat prin dublarea marginii cu o incizie superficială, gâtul înalt, buza evazată cu marginea rotunjită, gura trilobată cu cioc de scurgere, spart din vechime; toarta, ovală în secțiune, masivă, este fixată la baza gâtului și pe umărul vasului (pl. 2 / 3, 4). Ciocul de scurgere a fost spart din vechime până la jumătatea gâtului, iar marginea buzei este ciobită în mai multe locuri. Pe corp, în dreptul ciocului, sub diametrul maxim, are imprimată o alveolare realizată prin apăsare cu degetul în pasta moale (pl. 2 / 3). *Decorul* constă din caneluri orizontale succesive, inegale ca lățime, trasate cu oarecare neglijență; dau impresia de *coaste* (pl. 2 / 4). Pe gât, în dreapta toartei, pasta crudă a fost excizată accidental, producând câteva semne unghiulare. Asemeni celui alt urciur, și acesta, prin aspectul oarecum asimetric și prin anumite *accidente* de lucru, dovedește oarecare grabă sau neglijență.

Dimensiuni: Î = 167 mm; D = 103 mm; df = 79 mm. Număr de inventar: 16.394.

Prin formă, tehnică de lucru, pastă și decor, vasul se integrează orizontului nord-dunărean al culturii vechi românești, fără a avea analogii apropiate în descoperirile cunoscute de noi până acum³². Singurul criteriu ce poate fi folosit pentru datarea sa este asocierea cu vasul prezentat anterior și împreună cu care a fost găsit. Astfel, se poate propune datarea la mijlocul și în a doua jumătate a secolului VIII d. Hr. Dar, vasele de formă apropiată acestui urciur au fost datate, mai frecvent, în prima jumătate a

²⁹. D. M. Pippidi și colaboratori, în *MCA*, V, 1959, p. 311 - 317, pl. XI / c; datat în secolele IX - X d. Hr.; Uwe Fiedler, op. cit., Teil 2, Taf. 14 / 12; 21 / 4.

³⁰. Pentru descoperirile din Bulgaria menționate de noi vezi și Uwe Fiedler, op. cit., Teil 2, Taf. 61 / 2 Razdelna, Varna, M. 29; 92 / 6 Bdinci, Tolbuhin, M. 24; 97 / 6 Devnja, Varna, M. 54; 103 / 2, M. 58; 107 / 3, 7, 110 / 1 Kjulevča, Șumen, M. 4, M. 7, M. 88; 113 / 8 Novi Pazar, Șumen, M. 29; 115 / 2 Kamenjak, Șumen.

³¹. U. Fiedler, op. cit., Tiel 1, Beilage 1, F VI / 4.

³². Publicat de U. Fiedler, op. cit., Teil 1, p. 118, 143 F XII (unicat), p. 144 Abb. 29 / F XII; Teil 2, Taf. 41 / 4; vasul nu-și găsește analogii nici în descoperirile de la sud de Dunăre. Oarecare apropiere se poate face cu vase provenind de la Bdinci - Tolbuhin, M. 97, 98, 158 (la U. Fiedler, op. cit., Taf. 93 / 2, 9); Devnia - Varna, M. 30, 91 (ibidem, Taf. 96 / 10, 104 / 1); Novi Pazar - Șumen, M. 33 (ibidem, Taf. 113 / 3); Vaivoda - Șumen și din județul Varna (ibidem, Taf. 115 / 8, 116 / 2). fără ca prin aceasta să poată fi rezolvate problemele originii și atribuirii etnice a urciurului în discuție.

secolului IX d. Hr., constatare care introduce o contradicție în susținerea datării propuse și ar sugera datarea diferită a celor două urcioare de la Clondiru de Sus. Descoperirea lor în același complex (asupra acestui fapt descoperitorul nu a avut nici un dubiu), se opune, însă, acestei ipoteze. Pentru rezolvarea contradicției, propunem ca ipoteză de lucru următoarea soluție: reținem faptul că urciorul roșu - cărămiziu nu prezintă urme de folosire, în timp ce pe corpul urciurului cenușiu există urme ce sugerează o folosire îndelungată. Astfel, este posibil ca urciorul cenușiu să fi fost lucrat la mijlocul, în a doua jumătate sau chiar în ultimul sfert al secolului VIII d. Hr., fiind folosit un timp mai îndelungat. Urciorul roșu - cărămiziu a fost lucrat, probabil, la începutul secolului IX d. Hr. Întâmplător, în prima parte a secolului IX cele două vase au ajuns în posesia aceluiași deținător, care le-a depus împreună în complexul funerar în care au fost descoperite în anul 1974. Evident, este o ipoteză de lucru, care dă o rezolvare pentru posibila / probabila diferență cronologică dintre cele două vase, descoperite în același complex arheologic.

Descoperirea de la Clondiru de Sus - Pietroasele, intrată în circuitul științific cu localizarea greșită la Șarânga, capătă o importanță deosebită prin faptul că, până în prezent, pe teritoriul județului Buzău nu sunt cunoscute alte complexe datate în a doua jumătate a secolului VIII și / sau prima jumătate a secolului IX d. Hr. Pentru stabilirea unui orizont cronologic și de civilizație în care se integrează acest mic depozit, reținem descoperirile de la Bucov - complexe din primul nivel de locuire³³ (eventual și unele din al doilea nivel), pe cele din zona Vrancei³⁴, aflate în vecinătatea apropiată, sau altele, ca depozitul de la Curcani³⁵, ori necropola de la Frătești³⁶ - Giurgiu, pentru a rămâne în spațiul dintre Carpați și Dunăre.

*
* *

Ultimul vas pe care îl prezentăm este un urciur amforoidal, cu două toarte, descoperit întâmplător, în prima jumătate a anului 1980, pe teritoriul satului Homești, comuna Grebănu, județul Buzău. În vara aceluiași an, vasul a intrat în colecția Muzeului Județean. Despre condițiile de descoperire singura informație pe care am obținut-o este aceea conform căreia urciorul ar proveni din locul numit *Poiana lui Homo*. Nu există nici un indiciu privind complexul din care a făcut parte, nici asupra împrejurării care a dus la descoperirea lui.

Urciur cu două toarte, tip *amforidion*, lucrat la roată, din pastă cu concrețiuni calcaroase, arsă neoxidant, de culoare cenușiu-verzuie. Corpul ovoidal, fundul plat,

³³. Maria Comșa, *Cultura materială veche românească*, București, 1978, p. 13 - 14, 31 - 37.

³⁴. Victor Bobi, *Contribuții la repertoriul arheologic al județului Vrancea*, în *VRANCEA, Studii și comunicări*, IV, Focșani, 1981, p. 112.

³⁵. M. Comșa, C. Deculescu, în *SCIV*, 23, 1972, 3, p. 469 - 473.

³⁶. Suzana Dolinescu - Ferche, Mihai Ionescu, op. cit.

nemarcant, gâtul scurt cilindric, gura rotundă, buza, cu marginea dreaptă, spartă din vechime, are o ușoară șanțuire la interior, care sugerează existența unui prag fin marcat. La baza gâtului și pe umăr sunt fixate cele două toarte, terminate cu console; una este ovală în secțiune, cealaltă rotundă. Pe gât, deasupra locului de fixare a toartelor, se află două brăe lise, în relief, circulare. Pe corp, sub capetele consolelor, au fost trasate superficial trei caneluri orizontale (pl. 2 / 5, 6). Pe una dintre toarte se observă două benzi triunghiular-alungite trasate cu smalț de culoare brună. Pe umărul vasului, în apropierea unei toarte, este o mică suprafață *polizată* ca urmare a frecării cu un corp nu prea aspru (sfoară, curea împletită etc.), zonă în care se vede miezul galben-cărămiziu al peretelui. Întreagă suprafața urciorului a fost lustruită înainte de ardere.

Dimensiuni: $\hat{I} = 230$ mm; $D = 142$ mm; $df = 101$ mm.

Număr de inventar: 26.393.

Urciorul cu două toarte, tip amforidion, care își are originea în urciorul roman cu două toarte, este o prezență aproape nelipsită în complexele culturii vechi românești de tip Dridu³⁷. Cele mai apropiate analogii pentru forma, unele elemente de modelare și decor ale urciorului de la Homești le găsim în descoperirile de la Dridu³⁸, Bucov³⁹ și Dinogetia⁴⁰, toate exemplarele menționate provenind din niveluri datate în secolele X - XI d. Hr. Există, însă, diferențe în ceea ce privește culoarea, arderea, compunerea decorului sau dispunerea elementelor acestuia; piesele de la Dridu și Bucov au *graffito*-uri, element ce se regăsește și pe alte exemplare din această categorie; piesa de la Dinogetia, reconstituită, este menționată aici numai pentru forma sa, nu și pentru celelalte elemente.

Urcioare apropiate ca formă și comparabile cu cel de la Homești în ceea ce privește elementele care compun decorul au fost descoperite și la Celei - Sucidava, punct Valea Sneagului⁴¹, datate în secolul IX d. Hr., un exemplar la Obârșia⁴² - Olt, datat larg în secolele VIII - IX d. Hr., altele la Sultana⁴³ (m. 81, 158), datate în a doua jumătate a secolului IX și la începutul secolului X d. Hr. Piesele de la Sucidava - Celei și Obârșia - Olt, aparținând unui alt nivel cronologic, marchează începutul folosirii urciorului tip amforidion în cultura veche românească, iar piesa de la Sultana face

³⁷ Eugenia Zaharia, *Săpăturile de la Dridu*, București, 1967, p. 154; de reținut și faptul că la Păcuiul lui Soare, unde locuirea începe în secolul X d. Hr., acest tip de urcior nu este documentat.

³⁸ Eugenia Zaharia, op. cit., pl. XXVII / 1, 2; piesa de la poziția 1, care provine din bordeiul B. XVIII / 1960, este din pastă arsă galben, peste care a fost așternută angobă albă, apoi vopsea roșie și la urmă a fost lustruită. Pe gât are un *graffito*.

³⁹ M. Comșa, op. cit., fig. 82 / 6, 12; 83 / 5, 6; 101 / 7.

⁴⁰ Gheorghe Ștefan și col., în *SCIV*, III, 1952, p. 370. fig. 17 / 1; I. Barnea, în *SCIV*, 5, 1954, 3 - 4. p. 511 - 527, fig. 4 / 5; Gh. Ștefan, I. Barnea, M. Comșa, E. Comșa, *DINOGETIA*, I, 1967, fig. 74 / 5; 102; 165 / 4.

⁴¹ D. Tudor, în *SCIV*, I, 1950, 2, p. 139 - 151.

⁴² Oct. Toropu et Onoriu Stoica, în *DACIA*, N. S., XVI, 1972, p. 178, fig. 13 / 3.

⁴³ Bucur Mitrea, *Șantierul Sultana*, în *MCA*, VIII, 1962, p. 667 - 673, fig. 2 / 2; idem, în *DACIA*, N. S., 32, 1988, p. 91 - 139, fig. 2; 14; 15; 18.

legătura cu celălalt orizont cronologic, cel din secolele X - XI, care este expresia civilizației Dridu deplin formată.

Asemenea urcioare sunt cunoscute pe o arie foarte întinsă, din Moravia⁴⁴ până la Dunărea de Jos, precum și în Bulgaria de răsărit, la Varna, Kalugeriča⁴⁵, Devnja⁴⁶ etc. Așa cum am amintit deja, originea piesei se află în ceramica romană, prototipul fiind urciorul roman cu două toarte. Pătrunderea sa în mediul cultural nord-dunărean este urmarea reluării contactelor cu Imperiul, întrerupte temporar de trecerea și așezarea masivă a slavilor la sud de Dunăre, urmată de aceea a bulgarilor. Piesa de la Homești este posibil să provină dintr-un atelier aflat pe linia Dunării, deoarece în zona în care a fost descoperită nu este semnalată nici o locuire Dridu din secolele X - XI, cât de cât însemnată, pentru a lua în considerație posibilitatea producerii pe loc a acestei categorii de obiecte.

*

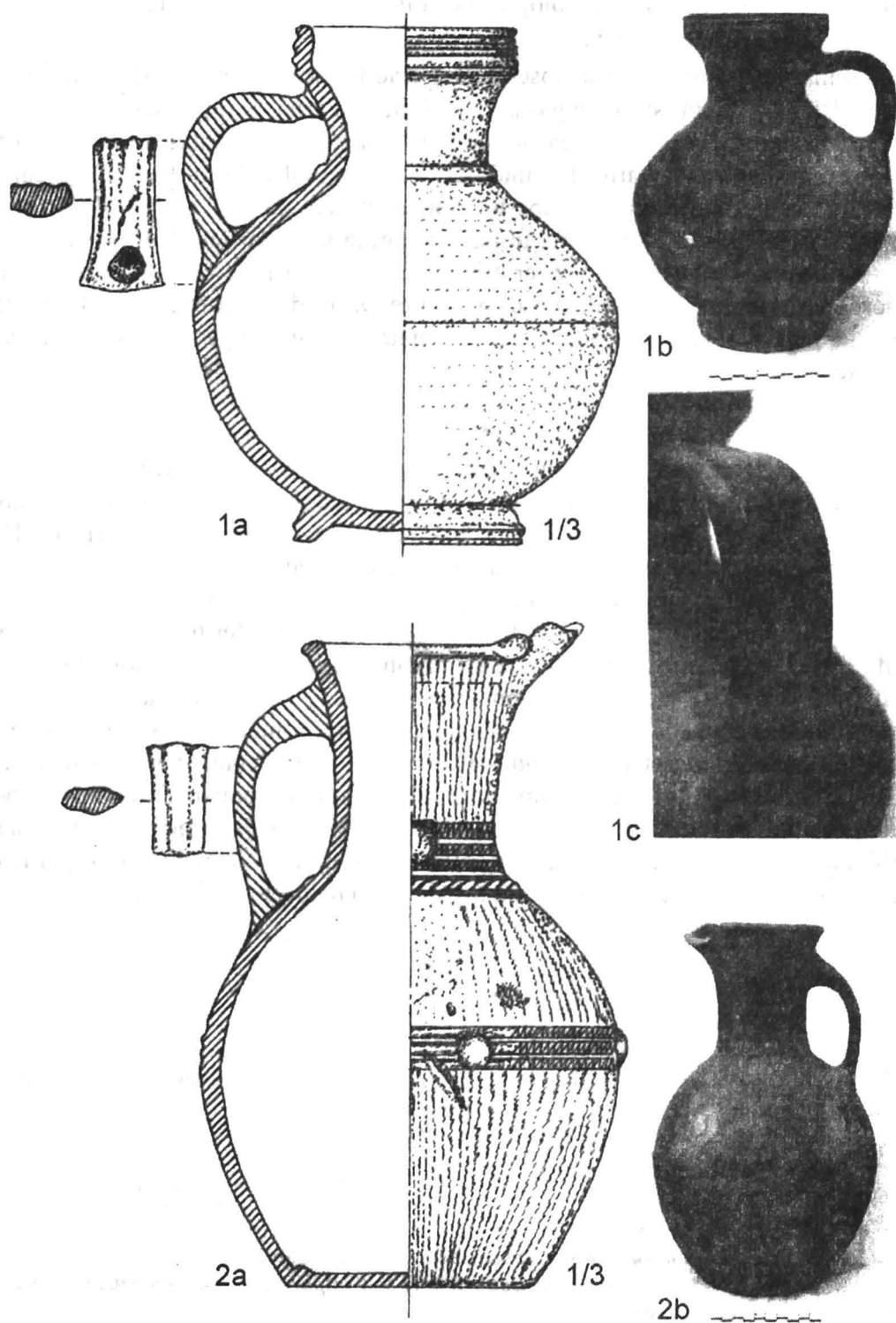
* *

Vasele prezentate, provenind din etape diferite ale mileniului I d. Hr., completează informația despre prezența populației autohtone în nord-estul Munteniei de-a lungul perioadei care începe cu cucerirea de către romani a unei părți din Dacia, perioadă marcată, ulterior, de trecerea peste acest spațiu, a diverse grupuri etnice desprinse din nordul, nord-estul sau estul Eurasiei, toate fiind atrase de bogățiile, ordinea și cultura Imperiului roman târziu și bizantin. În diferite momente, unul sau altul dintre aceste grupuri etnice străine au dominat militar și, uneori, politic spațiul din nordul Dunării de Jos, inclusiv Muntenia de nord-est. Aceste dominații, trecătoare, n-au reușit niciodată să disloce populațiile dacoromană, romanică și veche românească din vatra stăbună, acestea urmându-și evoluția ascendentă, permanent adaptată condițiilor militare și politice schimbătoare, păstrând componenta romană drept cea mai importantă trăsătură a civilizației sale, componentă revigorată, consolidată și amplificată prin reluarea repetată a legăturilor culturale - economice - politice cu Imperiul, ori de câte ori dominația străină slăbea sau dispărea.

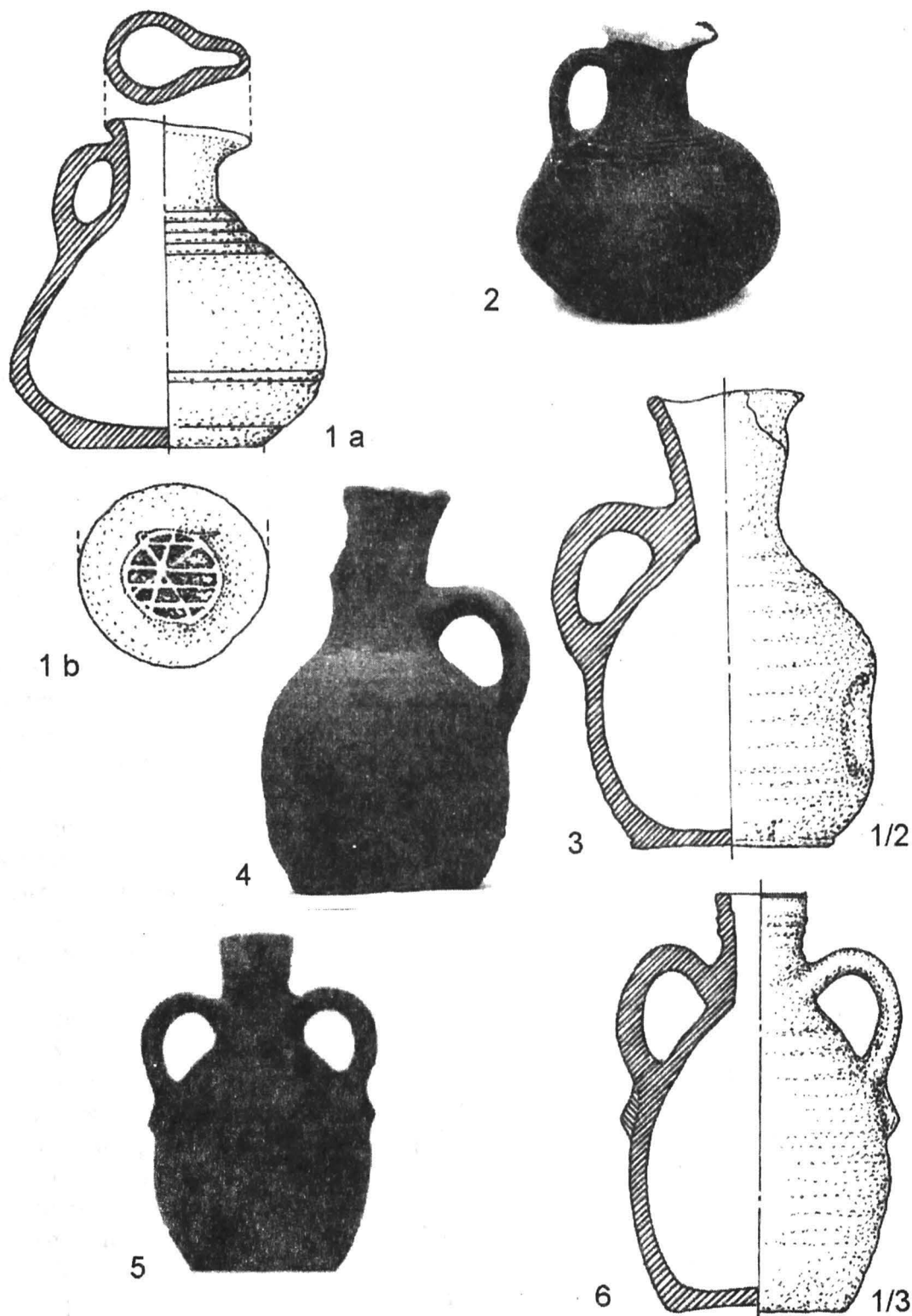
⁴⁴. Josef Paulik, *Staroslaveanska Morava*, Praga, 1948, p. 200, pl. XXVII, XXIX.

⁴⁵. Kristo Miatev, *La céramique slave en Bulgarie et son importance pour l'archéologie slave des Balkans*, Sofia, 1948, p. 82 sqq.

⁴⁶. B. I. Dimitrov, *Novootkrit rannobalgarski nekropol pri Devnja*, în *ARCHEOLOGIIA*, 7, (2), Sofia, 1971, p. 57 -76, M. 19, 85; U. Fiedler, op. cit., p. 489 - 508, Taf. 96 / 6; 98 / 10, 13; 99 / 14, 16; 101 / 25; 102 / 6, 14.



Pl. 1. - 1 a, b Buzău, urcior din sec. II - III d. Hr.; 1 c detaliu toartă; 2 a, 2 b Smeeni, urcior, sec. IV d. Hr.



Pl. 2. - 1 a, 2 Șarânga, urciorul cenușiu; 1 b ștampila - marcă de olar; 3, 4 Șarânga, urciorul cărămiziu; 5, 6 Homești, urciorul amforoidal